

ҚАРИНДОШЛАР ЎРТАСИДАГИ НИКОҲ – ТУҒМА НОГИРОНЛИКНИ КЕЛТИРИБ ЧИҚАРУВЧИ ОМИЛ СИФАТИ

Элов Дильшод Абдужабборович
Ўзбекистон миллий университети доценти

Аннотация. Ушбу мақолада қариндошлар ўртасидаги никоҳнинг болалар учун салбий оқибатлари, сабаблари аниқланган бўлиб, қариндошлар ўртасидаги никоҳ ҳолати илмий таҳлил қилинган ҳамда ушбу ҳолатини бартараф этиши бўйича илмий асосланган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

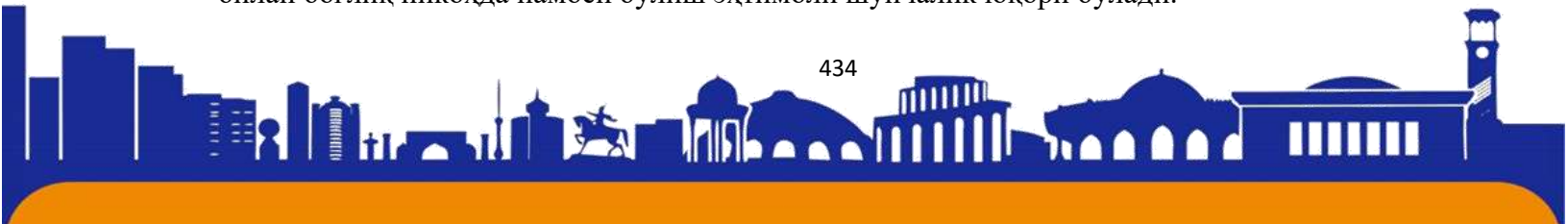
Калит сўзлар. қариндошлар никоҳи, аҳоли, оила, генетика, ирсий касалликлар, насл, авлод.

Кириш. Қариндошлар никоҳи натижасида бу генларнинг гомозигот ҳолатга (ота онадаги яширин касаллик белгиларини фарзандларга берилиши) ўтиш эҳтимоли жуда кучайиб кетади. Бир-бирига яқин бўлган никоҳ уюшмаларининг бундай оилаларда туғилган болаларнинг соғлиғига салбий таъсири тўғрисида кўплаб илмий далиллар мавжуд бўлса-да, бир қатор мамлакатларда ушбу муаммо хали ҳам камаймаяпти.

Генетикада қариндошлик деганда-эр ва хотинлар генларининг келиб чиқиши умумий бўлган шахслар тушинилади. Икки киши камида битта умумий аجدодга эга бўлган тақдирда яқин қариндошлар деб ҳисобланади (ота-оналар, боболар ва бувилар ҳисобга олинади).

Жамиятларда қариндошлик никоҳлари ҳар хил бўлиши мумкин: улар кўпинча амакиваччалар, аммавачалар, тоғавача, холавачалар ўртасида, камдан-кам ҳолларда амакиси, тоғаси ва жияни ўртасида тузилади. Кўпгина дунё маданиятларида ака-ука ва опа-сингиллар ўртасидаги никоҳ (қариндошлар) қабул қилиниши мумкин эмас ва қонун билан тақиқланган. Турли популяциялар вакиллари ўртасидаги қариндошлик даражасини баҳолаш учун қариндошлик коэффициентини қўлланилади, бу қариндошлик никоҳидан келиб чиққан авлоднинг умумий аجدоддан келиб чиққан иккита генни ўз ичига олиш эҳтимолини аниқлайди. Қариндошлик коэффициентини қариндошлараро никоҳнинг миқдорий ўлчовидир.

Асосий қисм. Қариндошлар ўртасидаги никоҳнинг салбий таъсири ирсий касалликларнинг ретсессив (яширин) генлари умумий аجدодлардан мерос бўлиб ўтган генлар тўпламида бўлиши билан намоён бўлади. Шунга кўра, қон қариндошлари бўлган ота-оналарнинг болаларида улар гомозигот (генларнинг бирга ўтиши) ҳолатига ўтишлари мумкин. Шунинг учун, ота-оналарнинг қариндошлик даражасининг ошиши билан умумий аجدодлар геномининг гомозигот ҳолатига ўтадиган қисми кўпайиши мумкин. Бу, ўз навбатида, унинг яширин ирсий касалликларга чалиниш эҳтимолини оширади. Кўпгина ҳолларда, популяцияда ретсессив касаллик генининг частотаси қанчалик кам бўлса, бундай касаллик қариндошлик билан боғлиқ никоҳда намоён бўлиш эҳтимоли шунчалик юқори бўлади.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023

Масалан, популятсияда ретсессив касаллик генининг частотаси 0,001 га тенг бўлса, ушбу ген учун эр ва хотиннинг гетерозиготлиги эҳтимоли 0,000004 га тенг бўлади. Аммо, агар қариндошлар ўртасидаги никоҳда турмуш ўртоқлардан бири ушбу генининг ташувчиси бўлса, иккинчи турмуш ўртоғининг ушбу генга эга бўлиш эҳтимоли турмуш ўртоқлар ўртасидаги қариндошлик коэффитсиентига тенг. Шундай қилиб, Амакиваччалар учун бу қиймат 0,125 га тенг бўлади, яъни популятсия қийматидан 125 баравар ошади.

Шу билан бирга, Амакиваччалар ўртасидаги никоҳ ҳар доим ҳам генетик касалликларнинг пайдо бўлишини англамайди. Бундай никоҳдаги болалар, агар иккала ота-она ҳам маълум бир жойда бир хил мутант генга эга бўлса, юқори хавф остида бўлади.

Кўпгина ғарб мамлакатларида насл учун генетик хавфнинг ошиши нуқтаи назаридан баҳоланадиган оилавий никоҳларга нисбатан салбий муносабат мавжуд бўлса-да, оилавий никоҳларнинг ижобий ижтимоий ва иқтисодий томонлари қуйидагилар ҳисобланади:

- оилавий алоқаларни мустаҳкамлаш ва оила ичида мулкни сақлаш;
- қариндошлик муносабатлари билан боғлиқ бўлган эрининг зуғумиданхимоя қилиш аёлга бўлган тажовуз хавфини камайтириш ва ажралиш эҳтимолини камайтириш туфайли аёлларнинг аҳволини яхшилаш;
- қариндошлик эр ва хотин, келин ва қайнона ўртасидаги энг яхши муносабатлар ва мувофиқликни ўз ичига олади, шунингдек, келин ёки куёвнинг соғлиғи ёки бошқа салбий ижтимоий хусусиятлари билан боғлиқ ҳал қилинмаган муаммолар самарали ҳал қилинади;
- қариндош никоҳлар оилавий клан ичидаги насл-насабда маълум бир мувозанатни келтириб чиқаради, бу эса ёш аёлларнинг оила ичидаги эркалар билан турмуш қуришини кафолатлайди, бу эса турмушга чиқмаслик муаммоларини камайтиради;
- антропологлар узоқ вақтдан бери қариндошлик никоҳларининг асосий ютуғи оиланинг ўзига хос тузилишини (фикрлашнинг ўзига хос хусусиятларини) ва мулкни мерос қилиб олиш деган фикрга келишган;
- Жанубий Осиё ва яқин Шарқдаги оилавий никоҳларнинг энг муҳим ва асосий сабаблари ижтимоий ва маданий ўзига хосликлардир.

Урбанизатсия ва аҳолининг саводхонлигини ошишига қарамай, бир қатор мамлакатларда никоҳни танлаш ҳали ҳам ота-оналарнинг ваколати ҳисобланади.

Дунё аҳолисининг камида 20 фоизида қариндошлар никоҳи анъанавий ҳисобланади. 100 дан ортиқ илмий тадқиқотлар натижаларини ўрганиш ва умумлаштириш натижасида қон қариндошлари ўртасидаги никоҳларнинг глобал тарқалиши тўғрисидаги маълумотлар олинган. Шу нуқтаи назардан, популятсияларни тўртта асосий тоифага бўлиш мумкин:

- қон қариндошлар никоҳларнинг 1% дан камроғини ташкил этадиган популятсиялар;
- 1 дан 10% гача;
- 20% ёки ундан кўп;

Маълумотларнинг ишончлилиги йўқлиги ёки этарли эмаслиги сабабли қариндошлик даражаси номаълум бўлганлар.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023

Бундай ҳолда, дунё аҳолисининг бўлиниши қуйидагича бўлади: 1,061 миллиард киши қариндош никоҳларнинг 1 фоизидан камроғига тегишли;

- 2,811 миллиард - 1 дан 10% гача;

- 991 миллион - 20% дан ортиқ;

- 1,064 миллиард киши учун бу частота маълум эмас.

Қариндош никоҳларнинг замонавий глобал тендентсияларини баҳолаш шуни кўрсатадики, қариндош никоҳларнинг частотаси этник келиб чиқиши, дини, маданияти ва яшаш минтақасига қараб жуда катта фарқ қилади. Шундай қилиб, Ғарб мамлакатларида уларнинг тарқалиши жуда паст, хусусан, тадқиқотчиларнинг фикрига кўра, ғарбий Австралияда бу кўрсаткич 0,23% ни ташкил қилади, қариндошлик коэффитсиенти 0,00009, АҚШда мос равишда 0,1-0,2% ва 0,0001; Буюк Британияда 0,2-0,4% ва 0,0001-0,0003. Яни қариндошлар никоҳи жуда кам учрайди.

Қариндошлик иттифоқлари Шимолий Африка, яқин Шарқ ва Осиёнинг аксарият мамлакатларида, айниқса Ислом дини ҳукмрон бўлган жамиятларда анъанавий ҳисобланади. Ушбу давлатларда барча никоҳларнинг ўртача 20-50 фоизи қариндошлардир. Баъзи Араб мамлакатларида шунга ўхшаш никоҳлар уларнинг умумий сонининг ярмидан кўпини ташкил қилади, масалан, Суданда аёлларнинг 65% қариндошлари билан турмуш қурган, Саудия Арабистонида -57,7%, Бирлашган Араб Амирликларида - 50,5%. Европа, Шимолий Америка ва Австралияда бундай никоҳлар асосан Покистон, Туркия, Шимолий Африка ва Ливан каби худудлардан келган муҳожирлар орасида кўп учрайди. Ўзбекистонда қариндошлар орасидаги никоҳлар 15-25% ва айрим вилоятларда ундан ҳам юқори бўлиши мумкин.

Яқин қариндош бўлган никоҳларнинг ижтимоий-демографик жиҳатларини баҳолаш шуни кўрсатадики, уларнинг кенг тарқалиши кўп ҳолларда иқтисодий аҳволнинг ёмонлиги, таълимнинг йтишмаслиги ва ижтимоий таъминотнинг пастлиги билан боғлиқ.

А. Ш.Иноятов томонидан келтирилган малумотларга кўра Ўзбекистонда юз-жағ соҳасининг туғма нуқсонлари бўлган болаларни (20,97%) қариндошлик никоҳларига тўғри келади. Нейросенсор эшитиш қобилиятини йўқотишни ўрганадиган яна бир тадқиқотчининг фикрига кўра, текширилганлар орасида -36,8% қариндошлар ўртасидаги никоҳларни сабаб қилиб кўрсатади, бу қариндош бўлваганлардан 2 баравар юқори эҳанлиги айтилади. Ушбу никоҳларнинг энг кўпи опа - сингилларнинг болалари -42,5%, ака - укаларнинг болалари-35,8% ва ака-сингилларнинг болалари-21,7% ёқанлиги келтириб ўтилган. Спинал амиотрофия касаллиги дунё бўйича энг кўп Ўзбекистонда кузатилган бўлиб ҳозирги кунда 145 дан ошган, кўпгина Ўвропа мамлакатларида 10-15та учрайди. Шунингдек орфан касалликлари Мукополисахаридозлар, Гликогеноз ва Лейкодистрофиялар кўп учрайди. Ушбу касалликлар билан болалар узок яшамайди яшаб қолганлари ҳам бир умр ногирон бўлади.

Тожикистонда қариндошлик никоҳларининг юқори частотаси натижасида нерв-мушак тизимининг ирсий касалликлари, эшитиш қобилиятини йўқотиш, нефролитиаз каби

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023

касалликлар аниқланган. Бундай қариндошлар ўртасидаги никоҳларнинг олдини олиш ҳисобига аутосома-ретсесив ирсий касалликлар учрашини икки ҳиссага камайтириш мумкин. Ирсий ва туғма касалликлар онанинг фарзанд кўриш ёшининг ҳам аҳамияти катта. Тиббиёт ходимлари ва генетикларнинг маълумотларига кўра фарзанд кўриш учун онанинг 20-35 ёшда бўлиши энг муқобил ҳисобланади.

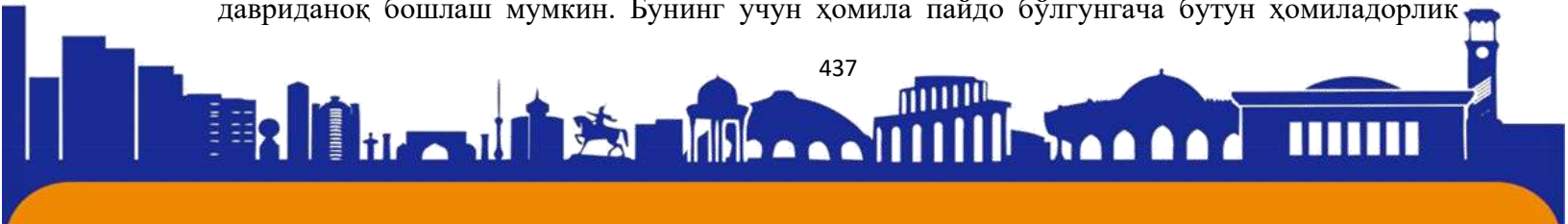
Бундан эрта ёки кеч фарзанд кўриш ҳар хил ирсий ва туғма касалликлар учраш тезлигининг анча ортишига сабаб бўлади. Масалан, 35 ёшдан кейин фарзанд кўришнинг камайиши натижасида Даун синдроми билан туғиладиган чақалоқлар частотасининг 15-20% гача камайиши мумкинлиги аниқланган. Оилани режалаштиришнинг самарадорлигини оширишда аҳолини диспансер назоратига кенг жалб этиш, тиббий хизматни оилавий шифокорлар типига амалга ошириш, тиббий-генетик маслаҳатхоналар ишини кенг йўлга қўйиш жуда катта аҳамиятга эгадир.

Ирсий касалликлар профилактикасининг учинчи йўналиши – туғилгунча ташхис қўйиш (пренатал диагностика) дир. Пренатал ташхис тиббиёт генетикасининг энг ишончли, самарали усуллари билан бўлиб, ирсий касалликлар ривожланиш аномалиялари билан туғилиш частотасини камайтириш воситаларидан биридир.

Пренатал ташхис усуллари 3 та: 1) скрининг; 2) ноинвазив; 3) инвазив гуруҳларга ажратиш мумкин. Скрининг усуллари ирсий ёки туғма касал болаларни туғиш хатари катта бўлган аёлларни аниқлашга асосланган. Бу усуллар қулай, кўп ҳаражат талаб қилмайдиган ва кенг қўлланиш имкониятига эга бўлиши зарур. Ҳамма текшириш усуллари ёрдамида олинган ҳужайра ва тўқималарни тситогенетик, иммуногенетик, биокимёвий, молекуляр генетик ва бошқа генетик аҳлилл усуллари билан текширилади.

Пренатал ташхис усуллари учун сарф қилинадиган харажатни ирсий касаллар, туғма нуқсонлар билан туғилган болаларни парвариш қилиш, даволаш учун сарфланадиган харажатлар билан солиштириб бўлмайди. Шунинг учун ҳам умумий амалиёт шифокорлари, оилавий шифокорлар пренатал ташхис усуллари ҳақида тушунчаларни, уларнинг имкониятлари, камчиликлари, қандай ҳолатларда йўлланма бериш мумкинлигини яхши билиб олишлари зарур.

Ирсий касалликлар профилактикасининг энг универсал усули - генлар таъсирини идора қилиш ёки патологик ген таъсирини фенотипик коррекциялашдир. Генларнинг таъсир механизмини билганимизда унинг фенотипик юзага чиқиш даражасини, яъни экспрессивлигини ҳар хил чора-тадбирлар билан камайтиришимиз мумкин. Масалан, бу соҳада фенилкетонурия, гипотиреоз, галактоземия, муковистсидоз касалликлари ривожланишининг олдини олиш чоралари жуда яхши ўрганилган. Бунинг учун туғилган чақалоқнинг ташхиси иложи борича эрта қўйилиши лозим. Диагноз аниқлангандан кейин касалликнинг клиник намоён бўйшининг олдини олиш учун парҳез (фенилкетонурия, галактоземияда) ёки дори препаратларидан (гипотиреоз, муковистсидозда) фойдаланамиз. Бундай коррекция усуллари хомила давриданок бошлаш мумкин. Бунинг учун хомила пайдо бўлгунгача бутун хомилдорлик

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023

даврида онанинг овқатида фенилаланин миқдори чекланади. Бу эса бола туғилганидан кейин фенилкетонуриянинг намоён бўлиш даражасини анча камайтиради.

Бўлажак оналарнинг овқатланиш ратсионида оқсил, витаминлар, минерал тузлар миқдорига катта эътибор бериш зарур. Уларнинг етишмаслиги ҳомиланинг ривожланиши бузилишларига, аномалияларига сабаб бўлиши мумкин.

Ҳомиладор аёлларнинг С, Э ва фолий кислота витаминларини етарли даражада имтеъмол қилиши асаб найчаси туғма аномалиялари билан туғилиш ҳолатларини анча камайтиради. Катта ёшдагиларда ҳам ирсий касаллар профилактикасини самарали амалга ошириш мумкин. Айниқса фенотипик намоён бўлишида ташқи муҳит омиллари катта аҳамиятга эга бўлган мултифакториал касалликлар олдини олиш чора тадбирлари кўпинча яхши натижа беради.

Мультифакториал касалликлар ривожланишида кўп генлар (полигенлар) таъсиридан ташқари фенотипни юзага чиқарувчи омиллар таъсирини шифокорлар маслаҳатига асосан камайтириб, гипертония, Атеросклероз, қандли диабет каби касалликлар ривожланишини анча камайтириш мумкин. Сульфаниламид препаратларни чеклаш йўли билан гемолитик эритроцитар энзимопатиялар олдини олиш, 1-антитрипсин етишмаслиги таъсирида келиб чиқадиган ўпка эмфиземаси ривожланишининг олдини тамаки чекишни ташлаш, чангли ишлаб чиқариш шаротида ишламаслик йўли билан олиш мумкин. Ирсий патологиянинг олдини олиш шартли равишда уч турга бўлиниши мумкин.

1. Бирламчи профилактика. Бирламчи профилактикасига ирсий касал ҳомила пайдо бўлиши олдини олиш.

2. Иккиламчи профилактика. Касал бола туғилишининг олдини олишга қаратилган тадбирларни ўз ичига олади. Бу пренатал диагностика усуллари ёрдамида амалга оширилади. Унинг асосий мақсади ҳомилада даволанишга жавоб бермайдиган ирсий касалликлар ва малфформатсияларни иложи борича тезроқ аниқлаш ва ҳомиладорликни тўхтатиш (аёлнинг розилиги билан). Аборт қилиш энг яхши эчим эмас, аммо бу ҳали ҳам оғир ва ўлимга олиб келадиган генетик нуқсонларнинг иккиламчи олдини олишнинг ягона усули!

3. Учинчи даражали профилактика. Бу ирсий метаболис (ген) касалликларга тегишли. Бола туғилганда у ген мутатсиясига эга, аммо касалликнинг клиник кўриниши йўқ. Биз касалликнинг ривожланишини олдини олиш ва асоратларни ривожланишига қаратилган тадбирларни ўз ичига оламиз. Ушбу босқичда миянинг жиддий шикастланиши ва ақлий заифлик ривожланишининг олдини олиш учун касалликни ўз вақтида аниқлаш ва эрта даволанишни бошлаш муҳимдир. Фенилкетонурия, муковисидоз, туғма гипотиреоз, адреногенитал синдром, галактоземия касалликларини мисол келтириш мумкин).

Учламчи профилактикани нормонусхалаш деб ҳам аталади. У айниқса ирсиятга мойилли касалликлар олдини олишда самарали натижа беради. Бундай чора-тадбирларни тўғри ва ўз вақтида амалга ошириш натижасида патологик жараённи анча енгиллаштириш, ҳатто бутунлай олдини олиш, ривожлантирмаслик мумкин.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023

Ирсий касалликларнинг профилактикаси билан шуғулланиш фақат генетик-шифокорлар, медитсина генетика маслаҳатхоналарининг вазифаси бўлибгина колмасдан, бу муҳим муаммони ҳал қилишда умумий амалиёт шифокорлари, оилавий шифокорлар ҳам фаол қатнашишлари лозим. Бунинг учун улар:

- тинимсиз равишда тиббиёт соҳасида ўз билимларини такомиллаштириб боришлари;
- аҳоли орасида ирсий касалликларнинг келиб чиқиш сабаблари, уларнинг олдини олиш чора-тадбирлари ҳақида билимларни оммалаштиришлари;
- бу соҳада генетик шифокорларга ёрдам беришлари лозим.

Таклиф ва тавсиялар. Барчамизга маълумки, никоҳни тузишга ман этувчи ҳолатларнинг бири – бу қариндошлар ўртасидаги никоҳдир. Амалдаги қонун ҳужжатларнинг таҳлили шуни кўрсатмоқдаки, никоҳни тузишга ман этувчи ҳолат сифатида кўрсатилган қариндошлар ўртасида никоҳда қариндошлик даражаси белгиланмаган (фақат яқин қариндош).

Оила ва никоҳ муносабатлари билан боғлиқ халқаро ҳужжатлар, хорижий давлатларнинг қонунчилик тажрибаси, миллий қонунчилик ва шарият қонунлари нормаларининг таҳлили натижасида қариндошлар ўртасидаги никоҳ ҳолатларининг олдини олишга қаратилган қуйидаги таклиф ва тавсияларни миллий қонунчилигимизда акс эттириш мақсадга мувофиқ:

I. Миллий қонунчиликни такомиллаштиришга қаратилган таклифлар:

1. *Оила кодексида белгиланган никоҳ тузишга монелик қиладиган ҳолатларни қайта кўриб чиқиш.* Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Оила кодекси [16-моддасининг](#) [учинчи хатбошиси](#) қуйидаги таҳрирда баён мақсадга мувофиқ:

“насл-насаб шажараси бўйича тўғри туташган қариндошлар ўртасида, туғишган ва ўғай ака-укалар билан опа-сингиллар ўртасида, *ота-онанинг ака-ука ва опа-сингилларининг фарзандлари ўртасида*, шунингдек фарзандликка олувчилар билан фарзандликка олинганлар ўртасида;”;

Маълумот учун: мамлакатимизда яқин қариндошлар ўртасида никоҳ тузилиши ҳолатларининг аксариятида ака-ука ва опа-сингилларининг фарзандлари ўртасида вужудга келаётганлигини аниқланмоқда. Ваҳоланки, миллий қонунчилигимизда ота-онанинг ака-ука ва опа-сингилларининг фарзандлари ўртасида никоҳ муносабатларини ман этувчи норма мавжуд эмас.

Шунингдек, халқаро ҳужжатлар ва хорижий давлатларнинг қонунчилик тажрибаси таҳлили қариндошлар ўртасида никоҳ тузишни ман этвчи ҳолатга киритилганлигини кўрсатмоқда. Хусусан, Никоҳни тузиш ва тан олиш тўғрисидаги 1978 йил 14 мартда Гаагада қабул қилинган конвенциянинг 11-моддасига мувофиқ қариндошлар ўртасидаги никоҳ тан олинмаслиги белгиланган. Деярли кўпчилик хорижий мамлакатларнинг никоҳ ва оила қонунчилигида қариндошлар ўртасида никоҳ тузишни ман этувчи қоидалар мавжуд. Хусусан, Австрия, Буюк британия, Голландия, Дания, Швеция, Швейцария, Франция, Россия Федерацияси, Украина, Қозоғистон, Қирғизистон, Тожикистон каби давлатларнинг қонунчилигида яқин қариндошлар ўртасида никоҳга йўл қўйилмаслиги қатъий белгиланган.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023

2. Фарзандликга олишни сир сақлаш билан боғлиқ нормани халқаро стандартларга мослаштириши. Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг «Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида»ги Қонунининг 9-моддасининг қуйидаги тахрирдаги иккинчи қисм билан тўлдириш мақсадга мувофиқ:

«Ҳар бир бола ўзининг келиб чиқиши ва биологик ота-онаси ҳақида маълумот олиш ҳуқуқига эга».

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Оила кодекси 153-моддасини қуйидаги тахрирда баён этиш таклиф этилади:

«153-модда. Фарзандликка олишни сир сақлаш

Фарзандликка олишни сир сақлаш қонун билан ҳимоя қилинади.

Фуқаролик далолатномаларини қайд этиш органлари ёки ёки васийлик ва ҳомийлик орган фарзандликга олувчининг ҳоҳишига кўра ўзининг келиб чиқиши ва биологик ота-онасини ҳақида маълумот сўралганда тақдим этишлари шарт.

Фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш дафтаридаги ва бошқа ҳужжатлардаги фарзандликка олувчилар фарзандликка олинганларнинг ота-онаси эмаслигини билдирадиган мазмундаги ёзувлар билан таништириш, бу ёзувлардан кўчирмалар ва бошқа маълумотларни фарзандликка олувчиларнинг розилигисиз, агар улар вафот этган бўлса, васийлик ва ҳомийлик органининг розилигисиз бериш тақиқланади.

Фарзандликка олувчининг ёки васийлик ва ҳомийлик органининг эркига ҳилоф равишда фарзандликка олиш сирини ошкор қилган шахслар қонун билан белгиланган жавобгарликка тортиладилар».

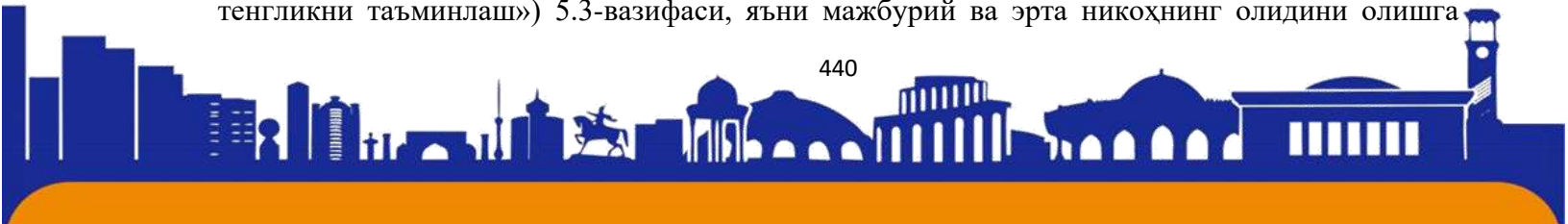
Маълумот учун: Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги 1989 йили 20 ноябрда қабул қилинган Конвенциянинг 7-моддасида бола тўғилганидан рўйхатга олиниш ва фуқаролик олиш ҳуқуқига эга, шунингдек ўз ота-онаси ҳақида маълумот олиш ва улардан гамҳорлик олиш ҳуқуқига эгаллиги белгиланган.

БМТнинг Бола ҳуқуқлари бўйича комиссияси давлатлар ўз қонунчилигида боланинг биологик келиб чиқиши, асраб олинганлиги, аноним тўғилиши ва никоҳдан ташиқарида тўғилганлиги ҳақида маълумот билиш ҳуқуқи белгиланмаганлиги ҳақида бир неча мартаба ўз баёнотларида таъкидлаб ўтган. Боланинг ўз келиб чиқиши ҳақида маълумот олиш ҳуқуқи Европа давлатлари ўз қонунчилигида акс эттиришига ўринган. Хусусан, Италияда бола ўзининг келиб чиқиши ҳақида маълумот олиш ҳуқуқига эга.

Боланинг ушбу ҳуқуқи биринчи навбадта ўзининг келиб чиқиши ва насл-насаби, генетик касалликлар тўғрисида маълумот олиш имкониятини берса, иккинчи томондан келажакда қариндошлар ўртасида никоҳ тузилишининг олидини олишга хизмат қилади.

II. Ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштишга қаратилган таклифлар:

- Ўзбекистоннинг 2030 йилгача Барқарор ривожланиш мақсадларининг 5-йўналишининг («Гендер тенглик. Барча аёл ва қизларнинг ҳуқуқ ва имкониятларини кенгайтириш ва гендер тенгликни таъминлаш») 5.3-вазифаси, яъни мажбурий ва эрта никоҳнинг олидини олишга

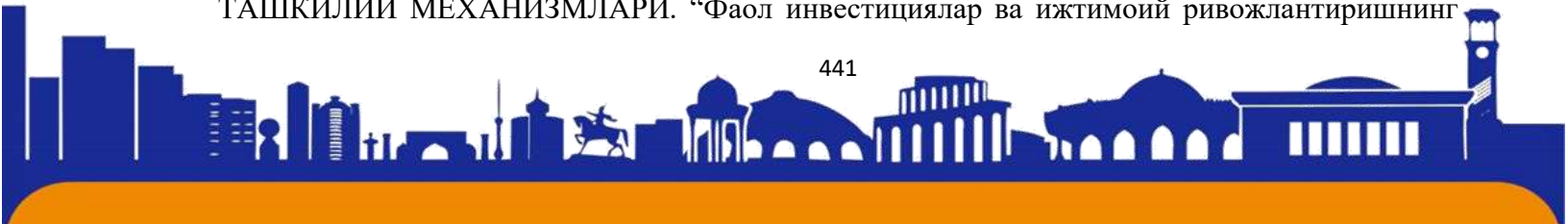

қаратилган чора-тадбирлар қаторида **қариндошлар ўртасида никоҳни олдини олиш ва баргараф этишни** қамраб олувчи чора-тадбирлар, шу жумладан қонун ҳужжатларни такомиллаштириш масаласини киритиш.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Abduramanov Hamid Khudaybergenovich. "Demographic Development Tendencies of the Family in Uzbekistan". International Journal of Trend in Scientific Research and Development. Vol 3 (1), 2018, pp.617-620. <https://doi.org/10.31142/ijtsrd19013>
2. Abduramanov K. K. Ways Of Improving Social Support Of The Aged Population In The Conditions Of Senility Tendency Deepening //European Journal of Business and Economics. – 2010. – Т. 1. DOI: <https://doi.org/10.12955/ejbe.v1i0.80>
3. Абдураманов Х.Х. ЯШИЛ ИШ ЎРИНЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ. «Минтака аҳолисининг бандлигини таъминлаш ва фаровонлигини яхшилаш: ҳозирги аҳволи, муаммолари ва тараққиёт стратегияси». Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. Нукус, 2018. – 264-265 б. Available from: <https://www.researchgate.net>
4. Абдураманов Х.Х. ДЕМОГРАФИК ЖАРАЁНЛАР ХАВФСИЗЛИГИ КОНЦЕПЦИЯСИ. «Иқтисодийтн модернизациялаш ва диверсификациялаш жараёнида ишлаб чиқариш харажатларини камайтиришнинг методологик асослари». Республика илмий-амалий анжумани материаллари. – Тошкент, 2018. – 248-250. Available from: <https://www.researchgate.net>
5. Абдураманов Х.Х. ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРИДА НОРАСМИЙ ИШ БИЛАН БАНДЛИКНИ ТАРТИБГА СОЛИШ. Ўзбекистон Республикаси ҳаракатлар стратегияси: макроиқтисодий барқарорлик, инвестицион фаоллик ва инновацион ривожланиш истиқболлари. Илми маъруза ва мақолалар тўплами. – Тошкент, 2019. – 48-55. Available from: <https://www.researchgate.net>
6. Abduramanov X.X. O‘ZBEKISTONDA TASHKILLASHTIRILGAN MIGRATSIYA JARAYONLARINING TANLILI. Ўзбекистон республикасини ривожлантириш стратегиясининг янгибосқичида инсон омили ва манфаатлари: халқаро амалиёт ва Ўзбекистон тажрибаси. Илмий-амалий конференция материаллари тўплами. – Тошкент, 2019. – 157-159. Available from: <https://www.researchgate.net>
7. Абдураманов Х.Х. КЛАССИФИКАЦИЯ УГРОЗ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СВЯЗАННЫХ С ДЕМОГРАФИЧЕСКИМИ ПРОБЛЕМАМИ. Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference «Scientific Research in XXI Century». Ottawa. 2020. - P.21-26. Available from: <https://www.researchgate.net>
8. Абдураманов Х.Х. ДЕМОГРАФИК ЖАРАЁНЛАРНИ ДАВЛАТ ТОМОНИДАН ТАРТИБГА СОЛИШ МЕХАНИЗМИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ. «Инновацион ва рақамли иқтисодийт шароитида хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш муаммолари» мавзусидаги халқаро илмий-амалий анжуман материаллари тўплами. – Самарқанд, 2020. – 8-11-б. Available from: <https://www.researchgate.net>
9. Абдураманов Х.Х. ДЕМОГРАФИК ХАВФСИЗЛИКНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ТАШКИЛИЙ МЕХАНИЗМЛАРИ. «Фаол инвестициялар ва ижтимоий ривожлантиришнинг

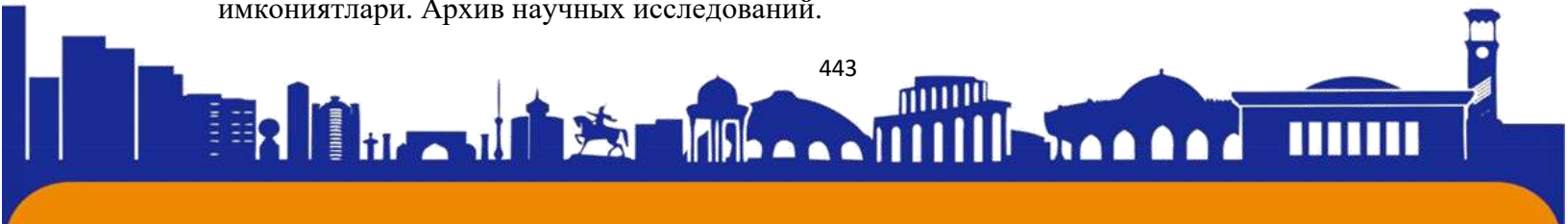

- долзарб масалалари” мавзусидаги халқаро илмий-амалий конференция илмий мақолалар ва материаллари тўплами. – Андижон, 2019. – 21-25 б. Available from: <https://www.researchgate.net>
10. Абдураманов Х.Х. ДЕМОГРАФИЯ СОҲАСИДА МИЛЛИЙ МАНФААТЛАРНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ. “Тизимли тадқиқотлар” илмий-таҳлилий журнал. №1. – Тошкент, 2020. – 101-111 б. Available from: <https://www.researchgate.net>
11. Абдураманов Х.Х. Социальная защита престарелых: на примере Республики Узбекистан. Проблемы современной экономики. №2 (58), 2016. Available from: <http://m-economy.ru/art.php?nArtId=5802>
12. Абдураманов Х.Х. Иқтисодий хавфсизликка таъсир кўрсатувчи демографик таҳдидларнинг бартараф этиш йўллари. Таълим тизимида ижтимоий гуманитар фанлар. №4. Тошкент, 2020. 135-139 б. Available from: <https://www.researchgate.net>
13. Абдураманов Х.Х. МИЛЛИЙ ҲАРАКАТЛАР СТРАТЕГИЯСИДА АҲОЛИНИНГ ИШ БИЛАН БАНДЛИГИНИ ОШИРИШ МАСАЛАЛАРИ. Қорақалпоғистон Республикаси иқтисодий районларининг ишлаб чиқариш структурасини оптималлаштириш. Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. – Нукус, 2017. – 227-229 б. Available from: <https://www.researchgate.net>
14. Абдураманов Х.Х. ДЕМОГРАФИЯ СОҲАСИДА ИҚТИСОДИЙ ХАВФСИЗЛИКНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ СТРАТЕГИК ЙЎНАЛИШЛАРИ. МОЛИЯ ВА БАНК ИШИЭЛЕКТРОН ИЛМИЙЖУРНАЛИ. №5. - Тошкент, 1-10 б. Available from: <https://www.researchgate.net>
15. Абдураманов Х.Х. ЎЗБЕКИСТОНДАГИ ДЕМОГРАФИК ВАЗИЯТ: МУАММОЛАР ВА ЧАҚИРИҚЛАР. Ўзбекистонда оилани ижтимоий-демографик ривожлантиришининг омиллари” республика илмий-амалий анжумани. - Тошкент, 2020. - 101-105. Available from: <https://www.researchgate.net>
16. Абдураманов Х.Х. ДЕМОГРАФИК САЛОҲИЯТНИНГ ШАКЛЛАНИШ ОМИЛЛАРИ ВА УНИ БАҲОЛАШ. “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” журнали. №1. Тошкент, 2015. 1-8 б. Available from: www.iqtisodiyot.uz
17. Абдураманов Х.Х. АҲОЛИ КЕКСАЙИШ ДАРАЖАСИНИНГ ШАКЛЛАНИШ МЕХАНИЗМЛАРИ ВА КЎРСАТКИЧЛАРИ. №1. Тошкент, 2012. 1-12 б. Available from: www.iqtisodiyot.uz
18. Абдураманов Х.Х. Ўзбекистон Республикасида шакланган замонавий демографик вазият ва иқтисодий хавфсизликка таҳдидлар. Хоразм Мамун akademiyasi axborotnomasi. №12.2020. 74-82 б. Available from: <http://www.mamun.uz/>
19. Абдураманов Х.Х. Демографик сиёсатни амалга ошириш самарадорлигини баҳолаш. Ўзбекистон Республикасини ривожлантириш стратегиясининг янги босқичида инсон омили ва манфаатлари: халқаро амалиёт ва Ўзбекистон тажрибаси” мавзусидаги халқаро илмий-амалий конференция материаллари тўплами. Тошкент, 2019.124-128. Available from: <https://www.researchgate.net>

20. Абдураманов Х.Х. Малакали мутахассислар миграциясининг иқтисодий хавфсизликка таъсири. “Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар” мавзусидаги республика илмий масофавий онлайн конференция материаллари. Тошкент, 2020. 188-93 б. Available from: <https://www.researchgate.net>
21. Абдураманов Х.Х. Ўзбекистон Республикасида иқтисодий хавфсизликка демографик таҳдидларнинг прогноз параметрлари. Ўзбекистонда оила масалаларини илмий-амалий тадқиқ этиш: муаммо ва ечимлар. Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. – Тошкент, 2020. 22-26 б. Available from: <https://www.researchgate.net>
22. Abduramanov H.H. (2022). CHANGES OF REPRODUCTIVE BEHAVIOR OF WOMEN OF FERTILE AGE IN UZBEKISTAN AND FACTORS OF MODERN FERTILITY INCREASE. Russian Journal of Agricultural and Socio-Economic Sciences. №12 (132). P.3-7. DOI:10.18551/rjoas.2022-12.01
23. Abduramanov K. K., Ibragimov L. Z. Regional characteristics of demographic development in the republic of uzbekistan //SEA: Practical Application of Science. – 2015. – Т. 3. – №. 1.
24. Abduramanov K., Dekhkanov S. Experience of foreign countries in the prevention of early marriage and early childbirth //InterConf. – 2021.
25. Abduramanov X.X., Sodiqova Sh.M., Abdusamatov X.U. Erta turmush – barchaga tashvish. Yoshlar uchun qo‘llanma: uslubiy qo‘llanma. - Toshkent: “Mahalla va oila nashriyoti”, 2022. – 32 b.
26. Абдураманов Х. Ўзбекистон республикасида демографик ривожланишнинг кўп омилли таҳлили ва истикбол кўрсаткичлари //Иқтисодиёт ва таълим. –2020. – Т. 1. – №. 2. – С. 137-142.
27. Ibragimov, L. Z., Davranova, M.A. *The influence of demographic factors to labor market in Samarkand region*. Международного научно-исследовательского конкурса. Петрозаводск, 2019. pp.148-155. Available from: <https://www.researchgate.net/>
28. Ибрагимов Л.З. и др. *Ўзбекистоннинг бандлик ва меҳнат бозорига демография омилнинг таъсирини баҳолашнинг баъзи жиҳатлари* //Science and Education. – 2021. – Т. 2. – №. 7. – С. 367-376.
29. Ибрагимов Л.З. (2021). *Жануби-ғарбий Ўзбекистоннинг меҳнат бозоридagi вазият*. Ўзбекистон География жамияти ахбороти. 60-жилд. Тошкент. 56-63 б. Available from: <https://www.researchgate.net/>
30. Khamid, A. (2019). Кексаларни ижтимоий ҳимоя қилишни ривожлантиришнинг мақсадли кўрсаткичлари мониторинги. Архив научных исследований.
31. Khamid, A. (2019). Демографик жараёнларни давлат томонидан тартибга солиш механизмлари. Архив научных исследований.
32. Khamid, A. (2019). АҲОЛИНИНГ КЕКСАЙИШ ЖАРАЁНИНИ СТАТИСТИК БАҲОЛАШ, МОНИТОРИНГ ҚИЛИШ ВА БОШҚАРИШ МУАММОЛАРИ. Архив научных исследований.
33. Khamid, A. (2019). Ўзбекистонда яшил иш билан бандлик сиёсатини амалга ошириш имкониятлари. Архив научных исследований.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023

34. Khamid, A. (2019). ҚИШЛОҚ АҲОЛИСИНИНГ ТАШҚИ ВА ИЧКИ МЕҲНАТ МИГРАЦИЯЛАРИНИ САМАРАЛИ ТАШКИЛ ЭТИШ. Архив научных исследований.
35. Абдураманов, Х. Х., & Бакиева, И. А. ФАРҶОНА ВИЛОЯТИДА АҲОЛИНИНГ ИШ БИЛАН БАНДЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ ХУСУСИЯТЛАРИ.
36. Абдураманов, Х. Х. СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ГОСУДАРСТВ ЕВРАЗИИ И ДРУГИХ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН.
37. Нурмухаммадов, Х. Х., Умаров, Ф. У., Шадиева, Д. Х., Абдураманов, Х. Х., Ташпулатов, А., Амиркулов, А. З., ... & Муминова, Э. А. Инвестициялар ва инвестицион фаолият.
38. Абдураманов, Х. (2013). Особенности формирования новой демографической ситуации в Республике Узбекистан. Экономика и инновационные технологии, (3), 22-31.
39. Абдураманов, Х. (2015). Критерии и показатели оценки эффективности системы социальной защиты пожилых людей. Экономика и инновационные технологии, (3), 181-194.
40. Абдураманов, Х. (2016). Проблемы статистической оценки, мониторинга и управления процессом старения населения. Экономика и инновационные технологии, (1), 107-115.
41. Абдураманов, Х. (2011). Ўзбекистонда аҳолининг демографик ривожланиши: ҳозирги ҳолати ва истиқболлари. Экономика и инновационные технологии, (2), 169-178.

